

Tarihî Kıbrıs Haritalarında Kartografik ve Bibliyografik Öğeler

Cartographic and Bibliographic Elements on Historical Cyprus Maps

Yasemin Nemlioğlu*

Öz

Akdeniz’de deniz ticaret yollarının birleşiminde yer alan konumuyla Kıbrıs adası, birçok tarihsel haritaya konu olmuştur. Adanın beşerî ve ekonomik yapısı, tarihi, gelişen imarı ve siyasal durumu haritalara yansımıştır. Bu haritalardan Kıbrıs’ta bulunan şehir ve yerleşmelerin zaman içerisinde değişimleri, dönemsel adları, dolayısıyla beşerî ve yönetim özellikleri de belirlenmektedir. Çalışmada 1000 yıllık bir süreç içinde seçilmiş haritaların künye bilgileri ve ilgili kaynakçaları ayrıntılı verilerek özellikle yerleşme adları üzerinden açıklamalarla yönetim-yerleşim arasında ilişki kurulmaya çalışılmıştır. Haritalardaki ilgili bilgiler ve özellikle adlandırmalar, Kıbrıs tarihine kaynak oluşturması açısından değerlidir. Birçok coğrafi adlandırmanın günümüz adlarıyla eşleştiği görülmekle birlikte öncelikle Latince olan adların zamanla değişime uğradığı ya da kullanılmadığı için farklılaştığı anlaşılmaktadır. Bazı yer adlarının kullanılan adın seslendirilmesine bağlı olarak

Geliş tarihi (Received): 11-01-2024 Kabul tarihi (Accepted): 10-06-2024

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü. İstanbul-Türkiye/ Istanbul University Institute of Marine Sciences and Management. yasemin.nemlioglukoca@istanbul.edu.tr. ORCID ID: 0000-0003-2533-8078

Türkçeleştirildiği, bazı adların ise sinonimlerinin verildiği görölmektedir. Tarihsel haritalar Kıbrıs'ta Türk varlığının, tarihinin ve kültürel birikiminin birer parçası olarak belge niteliğindedir; belgeler üzerinde yapılacak çalışmalar ve elde edilecek bilgilerin yorumlanmasıyla Kıbrıs çalışmalarına katkı sağlanabilir.

Anahtar sözcükler: *Kıbrıs, Kültür, harita, coğrafi adlandırma, Akdeniz*

Abstract

With its location at crossroads of maritime trade routes in Mediterranean, Cyprus island has been the subject of many historical maps. The human and economic structure, history, developing building and political situation of the island are reflected on maps. From these maps, the changes, periodical names, human and administrative characteristics of the cities and settlements in Cyprus over time are also determined. In the study, the identification information (year of production, cartographer, manuscript, place of publication, etc.) of selected maps which made in a 1000-year period and the relevant bibliographies were given in detail. It was tried to establish a relationship between the administrative structure and settlement, especially with explanations through the settlement names. The relevant information on maps, and especially the nomenclature, is valuable in terms of Cyprus history and reference. Although many geographical nomenclatures appear to be similar to current names, it is understood that primarily Latin names, have changed over time or become different due to disuse. It is seen that some place names are translated into Turkish depending on the pronunciation of the name, while some names have synonyms Turkish equivalents. Historical maps are documents as a part of the Turkish presence, history and cultural accumulation in Cyprus; Contribution to Cyprus studies can be made by studying the documents and interpreting the information obtained.

Keywords: *Cyprus, culture, map, geographic nomenclature, Mediterranean*

Extended summary

Maps, which are the identities of places, locations and geography, not only expose the political, economic, military and socio-cultural values of their periods, but also reflect its developing and changing characteristics. With its location at crossroads of maritime trade routes in Mediterranean, Cyprus island has been the subject of many historical maps. The human and economic structure, history, developing rebuilding and political situation of the island are reflected on maps. From these maps, the changes, periodical names, human and administrative characteristics of the cities and settlements in Cyprus over time are also determined. In the study, the identification information (year of production, cartographer, manuscript, place of publication, etc.) of selected maps which made in a 1000-year period and the relevant bibliographies were given in detail. It was tried to establish a relationship between the administrative structure and settlement, especially with explanations through the settlement names.

Cyprus, the only island in the Eastern Mediterranean, has attracted the attention of states and nations throughout history with its advantageous geographical and climatic structure, natural resources, settlements, gulfs and ports. Although it is claimed that the island's name "Cyprus" comes from the Phoenician word "Kubru", meaning the opposite shore (Megalommatis, 1994: 28), it is mentioned as "Asi/Alasia/Alaşıya" in Egyptian and Hittite inscriptions and sources. The name "Cyprus", with similar spellings and pronunciations as "Cyprius, Cuprinus, Cypress, Cypros, Cyprum, Cyprus, Kıpros, Kibros, Kubrus, Kıbrız", was used in Mycenaean, Phoenician, Assyrian, Persian, Macedonian, Roman, Byzantine, Arabic, Latin, Venetian, Turkish and English languages. The first manuscripts in which the name "Cyprus" is mentioned are Strabon's *Geographiká*, dated A.D. 23 (Strabon, 2000: XIV/6) and Klávdios Ptolemaíos's *Geografikí Yfígisis*, dated A.D. 160. The first Turkish informations about Cyprus are provided by Piri Reis's *Kitáb-ı Bahriye* and Evliya Çelebi's *Seyahatnâme*, two important sources of their period. In *Kitáb-ı Bahriye* (H.932/A.D.1526), Cyprus is explained by detail, with all its coastal and geographical features, with its periodic nomenclature and Turkish equivalents, and a map of the island is drawn (Piri Reis, 1526: v.374b-387a). It is seen that some nomenclatures are translated into Turkish depending on their meaning or feature, while some nomenclatures are given by synonyms. *Kitáb-ı Bahriye* is also a source in terms of place names and their Turkish equivalents before the conquest of Cyprus by Turks. It can be said that many place current names were brought into Turkish by Piri Reis. Evliya Çelebi's manuscript *Seyahatnâme* (Late 17th century) is one of the most important sources of the social, cultural, economic and political history of the 17th century and provides detailed information about Cyprus (Evliya Çelebi, 2003, 2010, 2011: 1/1, 2/1, 6/2, 9/1).

In this study, 10 maps prepared by Peutinger, Muhammed el-İdrisî, Piri Reis, Natale Bonifacio, Abraham Ortelius, Ioannis Blaeu, Jean Baptiste Bourguignon D'Anville, Edward Stanford were examined. The relevant information and especially the nomenclature on the maps are valuable in terms of Cyprus history and reference. In geographical nomenclature, there are Latin-Greek-Turkish using, naming and language transitions depending on the history of the region. For this reason, the names are given first by spelling in the source manuscript, then by Latin-Greek-Turkish spelling and in the current language of the country. The Latin alphabet was used for writing and sound symbols of the languages were used for sound emphasis in the source manuscript. Among the maps, Map 3 - Cezîre Kıbrız (Cyprus Island) can be considered as the oldest Turkish map since it was prepared in 1526 by Piri Reis. Map 7 - Cypri Insulae Nova Descript (New Drawing of the Cyprus Island) is prepared in Latin and is the most detailed map by terms of giving many settlements. Map 10 - Stanford's Map of Cyprus provides the last definitive information about the Turkish presence and administration on the island, as it was prepared in 1878, when the administration of Cyprus was left to United Kingdom.

Cyprus, which is an important historical and socio-cultural center in the Eastern Mediterranean among the three ancient continents, take attention with its structure that is especially open to cultural developments and changes. The civilizations that lived on the

island and their cultural traces have significantly affected the structure of the settlements in Cyprus. The construction and development of cities, which started before the conquest of Cyprus by the Turks and developed under the Ottoman rule, can also be seen on the maps. From these maps made in various periods, the changes in topographic structure, coastline, historical structures (ruins and old settlements), public buildings, roads and bridges, cadastral parts and settlements over time are determined. Historical maps are documents as a part of the Turkish presence, history and cultural accumulation in Cyprus; Contribution to Cyprus studies can be made by studying the documents and interpreting the information obtained.

Giriş

Yerlerin, konumların ve coğrafyanın kimlikleri olan haritalar, dönemlerinin siyasal, ekonomik, askerî ve sosyo-kültürel değerlerini aktarmalarının yanı sıra gelişen ve değişen özelliklerini de yansıtır. Bu kapsamda üç kıtanın ortasında, Akdeniz'in deniz ticaret yollarının birleşiminde yer alan konumuyla Kıbrıs adası, birçok tarihsel haritaya konu olmuştur. Kıbrıs adası, deniz ulaşımında Avrupa-Asya-Afrika arasında tarih boyunca bir köprü ve üs görevi üstlenmiştir. Türkler tarafından 1571 yılında alınmasının öncesinde antik çağda başlayan ve Osmanlı yönetiminde de devam eden imarı ve değişen beşerî yapısı, çeşitli tarihlerde çizilen haritalarda görülmektedir. Bu haritalardan Kıbrıs adasında bulunan şehir ve yerleşmelerin zaman içerisinde gelişim ve değişimleri de belirlenebilmektedir. Çalışmada yaklaşık 1000 yıllık bir süreçte yer alan seçilmiş haritaların künye bilgileri (yapım yılı, haritacı, bulunduğu eser, basım yeri vb.) ve kaynakçaları ayrıntılı bir biçimde verilerek kısa açıklamaları yer almakta ve kaynaklar arasında ilişki kurularak dönemsel izlenimlerin doğruluk ve geçerliliği araştırılmaktadır. Çalışmada Kıbrıs adası, "Kıbrıs" olarak belirtilmektedir. Coğrafi adlandırma bölgenin geçmişine bağlı Latince-Yunanca-Türkçe kullanım, adlandırma ve dil geçişleri söz konusudur. Bu nedenle adlar öncelikle kaynak eserlerdeki yazılışlarıyla, sonra Latince-Yunanca-Türkçe yazılışlarıyla ve günümüz kullanımında bulunduğu ülkenin dilinde verilmektedir. Yazım için Latin alfabesi ve kaynak eserdeki ses vurguları için dillere ait ses sembelleri kullanılmıştır¹.

Doğu Akdeniz'deki tek ada olan Kıbrıs, elverişli coğrafi ve iklimsel yapısı, doğal kaynakları, yerleşmeleri, körfezleri, limanlarının oluşturduğu jeopolitik ve jeoekonomik konumuyla tarih boyunca devletlerin ve ulusların ilgisini çekmiştir. Doğu Akdeniz'deki deniz ticaretinin ana hatları üzerinde bulunması nedeniyle her dönemde devletler tarafından bir üs olarak kullanılmıştır. K 34° 33' - K 35° 42' ve D 32° 16' - D 34° 36' koordinatları arasında yer alan Kıbrıs, Sicilya ve Sardunya adalarından sonra Akdeniz'in 3. büyük adasıdır ve yüz ölçümü 9251 km²'dir. Bu yüz ölçümün yaklaşık 3242 km²lik alanını Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) toprakları, 256 km²lik alanını İngiliz denetimindeki 132 km² Dikelya/Dekeleia ve 124 km² Ağrotur/Akrotiri bölgeleri, 244 km²lik alanını sınır hattındaki ara/tampon bölge ve 5509 km²lik alanını da Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) toprakları oluşturmaktadır. Ada, kuş uçuşu yaklaşık Suriye kıyılarına 102 km, Lübnan kıyılarına 165 km, İsrail kıyılarına 233 km, Mısır kıyılarına 347 km, Yunanistan (ana kara) kıyılarına 835 km ve Türkiye kıyılarına ise

70 km'dir. Ada jeolojik olarak Anadolu ana karasının uzantısı niteliğindedir. Adanın batı-doğu doğrultusunda en geniş yeri Akrotirio Arnaoutis/Arnavut Burnu ile Zafer Burnu/Akrotirio Apostólou Andréa arası 225 km, kuzey-güney doğrultusunda en geniş yeri ise Zafer Burnu/Akrotirio Apostólou Andréa ile Akrotirio Gata/Doğan Burnu arasında 96 km'ye ulaşır. Toplam kıyı uzunluğu 782 km'dir (KKTC Enformasyon Dairesi, 2023)².

1. Kıbrıs ile ilgili kaynaklarda coğrafi adlandırmalar ve sosyo-kültürel unsurlar

Adanın Kıbrıs/Cyprus adını, karşı kıyı anlamına gelen Fenike kökenli “Kubru” sözcüğünden aldığı savunulmakla birlikte (Megalommatis, 1994: 28), Mısır ve Hitit yazıtlarında ve kaynaklarda “Asi/Alasia/Alaşıya” olarak geçmektedir. Adada bulunan bakır nedeniyle Sami dillerinde bakır anlamına gelen “Zaber/Cypr” sözcüğü eski Yunanca adlandırmalara da kaynaklık etmiş ve “Kyprum” ya da “Kýpros” olarak sonraki dönemlerde kullanılmaya başlamıştır (Okkar, 2017: 29). “Kıbrıs” adı, benzer yazımlarla ve söylenişlerle “Cyprius, Cuprinus, Cypress, Cypros, Cyprum, Cyprus, Kıpros, Kibros, Kubrus, Kıbrız” şeklinde Miken, Fenike, Asur, Pers, Makedon, Roma, Bizans, Arap, Latin, Venedik, Türk, İngiliz dillerinde kullanılmıştır. Adaya ilk yerleşimlerin özellikle Anadolu ve Filistin-Suriye-Lübnan'dan gelen halklar tarafından yapıldığı bilinmektedir. Kıbrıs'taki Amamassos, Arabanda, Melantos, Bafos, Tamassos, Tegessos, Arsos, Nemesos, Melandra, Leukara, Asine, Pergamon, İdalion, Limbeia, Alampria gibi yer adlarının eski Anadolu dillerine ait olduğu ve bu yer adlarının benzerlerine Batı ve Güney Anadolu'da rastlandığı görülmektedir (Gürgen, 2017:14). “Kıbrıs” adının geçtiği ilk yazmalardan biri Strabon'un MÖ. 23 yılına tarihlenen *Geographiká* (Strabon, 2000: XIV/6) ve Klávdios Ptolemaíos'un MÖ. 160 yılına tarihlenen *Geografikí Yfígisis* (Ptolemaíos, 160: V/13) eserleridir. Her ikisi de eserlerinde Kıbrıs'ın şehir ve burunlarını Latince tanımlamışlardır: “Paphus (Pafos-Baf), Curium (Kourion-Kuryum), Amathus (Amathounta-Amatu), Citium (Kition-Çite), Salamis, Thremitus (Tremetousiá-Erdemli), Tamassus (Tamassou-Politiko), Carpasia (Carpasso-Karpasía-Karpaz), Chytrus (Chytria-Kythréa-Deđirmenlik), Achaeorum Acte (Yialoussa -Yeni Erenköy), Aphrodisium (Afrodisiás-Yalı), Macaria (Makaríá-Tatlısu), Cerinia (Cerines-Kerýneia-Girne), Lapethus (Lápthos-Lapta), Soli (Sóloi-Gemikonağı). Kıbrıs'ı tek öđe olarak gösteren ilk harita ise Venedikli denizci Bartolomeo Da Li Sonetti'nin 1485 tarihli haritasıdır (Sparavigna, 2015:11).

Kıbrıs hakkında Türkçe bilgileri, dönemlerinin iki önemli kaynağı olan Piri Reis'in *Kitáb-ı Bahriye* ve Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâme* eserleri vermektedir. Piri Reis, bilimsel yöntemle Türkçe hazırladığı eseri *Kitáb-ı Bahriye* ile 16. yy. denizcilik ve coğrafya bilimlerine ışık tutar. Piri Reis, adanın Türkler tarafından alınmasından önce 1480-1518 yılları arasında ziyaret ederek gözlemediği Kıbrıs'ı haritalandırmış, özelliklerini ve ada hakkındaki bilgi ve izlenimlerini kitabında aktarmak üzere düzenlemiştir. *Kitáb-ı Bahriye*'nin Sultan I. Süleyman'a 1526 yılında sunulduğu göz önüne alındığında, ada hakkında en gerçekçi ve doğru bilgilerin Piri Reis tarafından verildiği kabul edilebilir. *Kitáb-ı Bahriye*'de Kıbrıs oldukça ayrıntılı şekilde, tüm kıyı ve coğrafi özellikleri açıklanarak, döneme ait adlandırmalarıyla ve Türkçe karşılıklarıyla verilmiştir. *Kitáb-ı Bahriye*'de ada hakkında verilen bilgiler şöyledir³;

Kıbrıs adası gerçekten diğer adalar gibi değildir. Çünkü bu adanın çevresindeki Anadolu kıyıları, Şam Korusu ve İskenderiye kıyıları hep Müslüman yerlerdir. Ada bütün bunların ortasında tereddütte kalmıştır. Ayrıca gayet mamur yeşillik bir adadır. Çevresi altı yüz mildir. Dağları ve akarsuları vardır. Hattâ yedi bin köyü vardır derler. Zamanında bir tarihte gezerken padişahımızın asker gemileriyle bu adaya uğradık. Belli başlı adamlarına “bu adanın yedi bin parça köyü olduğu doğru mudur” diye sordum, “eskiden öyleydi ama şimdi dört bin köyü vardır” dediler. Tüm köyler meyvelik, turunc ve limonluktur. Şekerhaneleri çoktur. Adanın kible tarafında bir tuzlası vardır. Oradan her yıl gemiler gelip tuz yükletirler. Kıbrıs adası büyük bir adadır, ancak yıldız tarafında demirleyecek yer azdır. Bu kıyılarda bir kale vardır, Girinye Bufari (Cerines-Kerýneia-Girne) derler. Bu kalenin önünde küçük bir limanı vardır, Fosiye? derler. Adanın yıldız tarafında başka belli bir liman yoktur. Bu limanın kırk mil günbatısı tarafında yıldız karşı bir körfez vardır, Pendiye (Pendaia-Pentágeia-Güzelyurt) derler. O körfezde döküntüler (kayalıklar) vardır. Körfeze bu döküntülerin poyraz tarafından girilir. Küçük gemiler barınabilir. Forna Kento burnunu (Cap Cormachitti-Akrotirio Kormakiti-Koruçam Burnu) batı tarafından dolaşınca Pendeaynök körfezi (Pendaia Colpe-Kolpos Morfou-Güzelyurt Körfezi) bulunur. Körfezin içinde bir akarsu vardır. Suyun karayel tarafında Pendeaynök adacığı vardır. Bu ada ile Kıbrıs adasının arası ufak gemiler için iyi demirleme yeridir. İçecek su adanın karşısındaki büyük adada vardır. Kav Santofan (Cap San Pifano-Akrotirio Arnaóutis-Arnavut Burnu) Kıbrıs’ın günbatısı tarafındaki yıldız burnudur. Bu burnun bir mil karşısında ince uzun bir ada vardır, kadırgaya benzer. Kav Santofan’ın yirmi mil kible tarafındaki küçük limana İlakeser? derler, bunun da önünde küçük yassı adalar (Isle Kionos-Nisída Kióni-?) vardır. Adalardan on mil kible tarafta Tirapente adası (Isle Trapano-Yeronissos Nisi-?), onun da yanında bir körfez vardır, bu körfez demir yeridir, içecek su da bulunur. O körfezden, on mil kible tarafında Bafanon burnu (Cap Baffo-Akrotirio Pafou-Baf Burnu) bulunur, alçak bir burundur. Eđer Baf’a (Baffo-Pafos-Baf) gidilirse, burası lodosa karşı bir köydür. Köyün önünde, kıyıda iki bergas (burgaz/hisar) vardır, önu iyi demirleme yeridir. Baf’ın üç mil kible tarafında Moline (Moline-Pétra tou Romióu-Afrodít Kayalıkları/Gavur Taşı) dedikleri iki ada vardır. Bu adalarla Kıbrıs arası üç buçuk kulaçtır. Baf’tan Moline’ye gidilirse bir mil kadar denizden dolaşıp sığlıkları geçmek gerekir. Bu adadan altı mil gündeğusu tarafında uç kısımaları sığlık bir burun vardır. Bu burnun üzerinde İstihali dağı (Mont Deglinsterra-?) vardır, taşlık bir yerdir. Buradan altı mil gündeğusunda Petire Tolsi dağı (?-Pétra Chasampoulión/ Kourtellórotsos-Taşlıca) vardır. On iki mil gündeğusu üzerinde ak bir burun olan Kav Biyanko (Cap Bianco-Akrotirio Aspri-Akburun) bulunur. Bu burnun iki mil gündeğusu tarafında içinde tatlı suyu bulunan, demirleme yeri olan Pisori gölü (Pissouri/Acrotiri-Alyki Lemesoú/Akrotiríou-Limasol Tuz Gölü) vardır. Bu gölün önu yaz mevsiminde iyi demirleme yeridir. Yirmi mil kible tarafında Kav Gate (Cap Gata-Akrotirio Gata-Dođan Burnu) kedi başı demek olan sivri bir burun vardır, uzaktan adaya benzer. Burnun yıldız tarafında bir bergas vardır. Bergasın olduğu yere Kose Lemeso (Limisso-Lemesós-Limasol) derler. Buradan altı mil gündeğusu tarafında bir eski harap kale vardır. Kaleden iki mil ötesi ak bir burundur, burnun genişliği dört mildir. Sonra Vasilo Potimo (Vassilico-Marí-Tatlısu) gelir. Buradan altı mil gündeğusu tarafında Aya Tenasyo kilisesi (San Athanasios-Ágios Athanásios Pentaschoinítis) vardır. Aya Tenasyo’dan altı mil ötede, uzaktan iki çatal gibi görünen Mozote burnu (Cap Masoto-Akrotirio Petoúnta-Mazoto Burnu) vardır. On iki mil güney tarafta yine bir ak

burun vardır. Bu buruna Kav Kiti (Cap Chiti-Akrotirio Kitou-Kite Burnu) derler. O burunu gündeğusu tarafından dolaşıp yıldız yönünden tuzla önüne gelinir. Tuzlayı gündeğusu tarafına geçtikten sonra Elikes'e (Elisides/Larnaca Saline-Alyki Lárnakas-Larnaka Tuz Gölü) gelinir, buradan gemiler tuz yükletirler. Buradaki bergasın karşısında Aya Lazero kilisesi (San Lazari-Ađiou Lazárou-Aziz Lazarus Kilisesi) vardır. Buradan kıble gündeğusu yönünde, on iki mil ileride kaba bir burun vardır. Bu buruna Kav San Corci (Cap San George/Cap Pila-Akrotirio Pýlas-Pile Burnu) derler. Kilisesi olan sıklık bir limanı vardır. Bu limandan Kav Kirga (Cap Griego-Akrotirio Greko-Poyraz Burnu) gündeğusu yönünde on iki mildir. Kav Kirga Kıbrıs'ın güney burnudur. Kav Kirga'dan karayel yönünde yirmi milde Magosa (Famagusta-Ammóchos-Gazimađusa) vardır. Magosa'nın önünde İsiladye? denen iki ada vardır. Bu adaların karayel tarafı sivrice dağlardır. Bu dağlara Ayo Kilye (Mont Carpasso-Pentadáktulos/Karpasia-Karpaz Dağları) derler. Buradan üç mil ötede Kalendi Viti'ye? gelinir, burası taşlıktır. Vodeyo? ya da Sante Katarine? derler, Moniye'ye? kadar sıklıktır. Buralar Magosa limanının önleridir. Magosa gündeğusuna karşı güzel bir kaledir, önünde iç ve dış limanı vardır. Kıbrıs adası'nın Magosa'dan büyük yeri yoktur. Magosa'dan gündeğusu poyraz cihetinde (yönünde) elli milde Kav Sanandirye (Cap San Andrea-Akrotirio Apostóλου Andréa-Zafer Burnu) vardır. Buradan Girenye yüz on mildir (Piri Reis, 932 /1526: 374b-388a).

Piri Reis, Kıbrıs'ı coğrafi özelliklerini ve dönem bilgilerini içerecek şekilde Latin yönetimine ait özellikleri ve adlandırmalarıyla ayrıntılı şekilde kitabında açıklamıştır. Bu bilgilerden Piri Reis'in ada hakkında daha önceki eser ve haritalardan yararlandığı, Akdeniz seyirlerinde adayı ve limanlarını ziyaret ettiği, adayla ilişkisi olan kişilerden bilgi aldığı anlaşılmaktadır. Özellikle adlandırmada kullandığı seslerden anlaşılıyor ki, daha önce çizilen Kıbrıs haritalarını incelemiştir. Piri Reis, adanın Doğu Akdeniz'de Müslüman toprakları arasında kaldığını belirtmektedir ki, Kıbrıs'ın Türkler tarafından alındığı 1571 yılından önceki adanın siyasal durumundaki karışıklığı da yansıtmaktadır. Kıbrıs'ın hem doğal kaynakları (tuz, bakır, değerli taş vb.) hem de tarım ürünleriyle (turunçgiller, zeytin, şeker kamışı, meyveler vb.) önemli bir üretim merkezi olduğu, limanlarının ticari hacmiyle Akdeniz ticaretinde önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamaktadır. Piri Reis'in adanın coğrafi ve denizel özellikleriyle ilgili verdiği bilgiler ve özellikle adlandırmalar, Kıbrıs tarihine kaynak oluşturması açısından değerlidir. Birçok coğrafi adlandırmanın günümüz adlarıyla eşleştii görülmele birlikte öncelikle Latince olan adların zamanla değişime uğradığı ya da kullanılmadığı için farklılaştığı anlaşılmaktadır. Eserde adların kendi dillerindeki yazımıyla değil, Türkçe yazıma uygun olarak duyulduğu-okunduğu gibi yazılmasına dikkat edilmiştir. Bazı adların, anlamına ya da özelliğine bağlı olarak Türkçeleştirildiği, bazı adların ise sinonimlerinin verildiği görülmektedir. Kıbrıs'ın alınmasından önce yer adlarının ve Türkçe karşılıklarının verilmesi açısından da *Kitáb-ı Bahriye* kaynak eserdir, günümüzde kullanılan birçok yer adının Piri Reis tarafından Türkçeye kazandırıldığı söylenebilir. Magosa, Akburun, Girne, Arnavut Burnu gibi adlandırmalar günümüzde de Türkler tarafından aynı şekilde kullanılmaktadır. Farklılık olarak belirlenen bir diğer unsur adanın çevre uzunluğuna ait bilgidir. Piri Reis adanın çevresini 600 mil vermektedir ki kendinden sonra gelen Evliya Çelebi de 770 mil olarak aktarmaktadır. Bu iki ölçü o dönem kullanılan deniz miliyle 1080-1260 km'ye denk

gelmektedir ve adanın kıyı uzunluğu olan 782 km ile uyuşmamaktadır. Bu durumun hem Piri Reis'in hem de Evliya elebi'nin bu bilgileri farklı kaynaklardan almasından ve ölçü birimlerinin standart olmamasından kaynaklandığı düşünölmektedir.

Evliya elebi'nin eseri *Seyahatnâme*, 17. yy. sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal tarihinin günümüze ulaşan en önemli kaynaklarından biri olup, Kıbrıs hakkındaki bilgileri de ayrıntılı olarak aktarır. *Seyahatnâme*'sinde Kıbrıs limanlarını, işleyişini ve ticaretini ayrıntılı açıklaması, Evliya elebi'nin daha önce ada hakkında bilgiler edindiğini göstermektedir. *Seyahatnâme*'de adanın yönetim yapısı, gelirleri, ticareti yapılan ve iskelelerden gönderilen ürünleri, mimari ve şehirselle yapılarına ait bilgiler vermesi yörenin ve dönemin özelliklerini yansıması açısından önemlidir. Evliya Çelebi, Ortadoğu ve Hicaz gezisinde Antalya kıyılarına gelmiştir. 1671 yılında Kıbrıs'a gitmek üzere Kıbrıs kadısı İbrahim Efendi⁴ ile birlikte Akliman'a (Taşucu/Mersin) gelmiş olsa da, bölgedeki güvenlik sorunları nedeniyle adaya gidemediklerini belirtmektedir. Rodos adası ziyaretinde ise inceleme yaptığı Defterhane'den aldığı kayıtlar doğrultusunda Ege ve Akdeniz adalarını açıklar ve Kıbrıs hakkında bilgiler verir. *Seyahatnâme*'de ada hakkında verilen bilgiler şöyledir⁵:

Kıbrıs adası çevresi 700 mildir. Silifke tarafında Akliman bulunur. Geçmek istediğimiz günlerde iyi havada dürbünle bütün dağlarını gördük. Ama geçmek kısmet olmadı, çünkü Köserelik'te (Silifke) kafır (yabancı) gemileri vardı. Kıbrıs adasını görenler "gayet mamur, şenlikli ve süslü köy, kale ve beldeli bir devr-i zaman adasıdır" diye anlatıp överler. (Evliya elebi, 2011: c.9/1, 286)

Akliman daha önce Venedik kalesiydi, Karamanoğulları fethetmiştir. Kıbrıs fâtihi II. Selim zamanında Kıbrıs'a geçmek için kullanıldığından Lala Mustafa Paşa onartmıştır. Büyük gümrüktür, genellikle halkı Kıbrıs kuludur, Silifke halkı bütün mallarını burada satar. Kıbrıs iskelesidir ve kalenin dışında deniz kıyısında büyük mahzenler vardır. Bütün zengin tüccarlar mallarını buraya koyup satarlar. Dizdar ağa bize bir silahlı ve mürettebatlı bir uçkun yağlı firkateyi (firkateyn) 300 kuruşa tuttu. Kıbrıs Kadısı İbrahim Efendi ile ortak ödemek üzere bütün eşya ve atlarımızı firkateye yükledik. Akliman'dan 20 mil uzaklaşınca Köserelik önlerinde 3 tane kâfir kalyonu tiramola edip (yön değiştirme) üzerimize doğru geldi. "Geri dönmek selâmettir (iyidir)" diye orsa edip (rüzgara karşı) Akliman'a geri döndük. Ben ve İbrahim Efendi firkateden dışarı çıkıp, eşyalarımızı ve atlarımızı gemiden çıkarıp "1060/1650 tarihinde Kıbrıs adasını gördüğümüz yeter" deyip Silifke'ye doğru yol çıktık. (Evliya elebi, 2011: c.9/1, 345-346)

Kıbrıs eyaleti yedi sancaktır, dördü has ile üçü salyane sancağıdır. Hazine defterdarı, timar defterdarı, defter kethüdası, defter emini, çavuşlar kethüdası ve emini, alaybeyi ve çeribaşılıları vardır. Has sancakları İçil (Mersin) 270.000 akçe, Tarsus 245.260 akçe, Alaiye (Alanya) 250.000 akçe ve Sis (Kozan) 60.299 akçedir; Salyane sancakları Girine (Cerines-Kerýneia-Girne), Baf (Baffo-Pafos-Baf), Mađosa (Famagusta-Ammóhostos-Gazimađusa)'dır. Lefkořa (Nicosia-Lefkosia-Lefkořa) pařa sancağıdır ve Kıbrıs hazine defterdarı 120.000 akçe, timar defterdarı 70.000 akçe, kethüdası 82.000 akçe zeâmet toplar. Kıbrıs adası çevresi 770 mil olan büyük bir adadır. 30.000 müslüman ve 150.000 kâfir yaşar. Kıbrıs eyaleti 1.667 kılıçtır, 40 zeamettir, 1627'si tezkireli timarlardır. Eski kânun üzere beyleri, zeâmet ve timar sahipleri cebelüleri ile 4.500 asker olur. Kıbrıs adası ve içindeki kaleler Lefkořa, Mađosa, Girniye, Baf Sultan II. Selim zamanında Lala Kara Mustafa Pařa tarafından 978/1571 yılında üç senede fethedildi. (Evliya e-

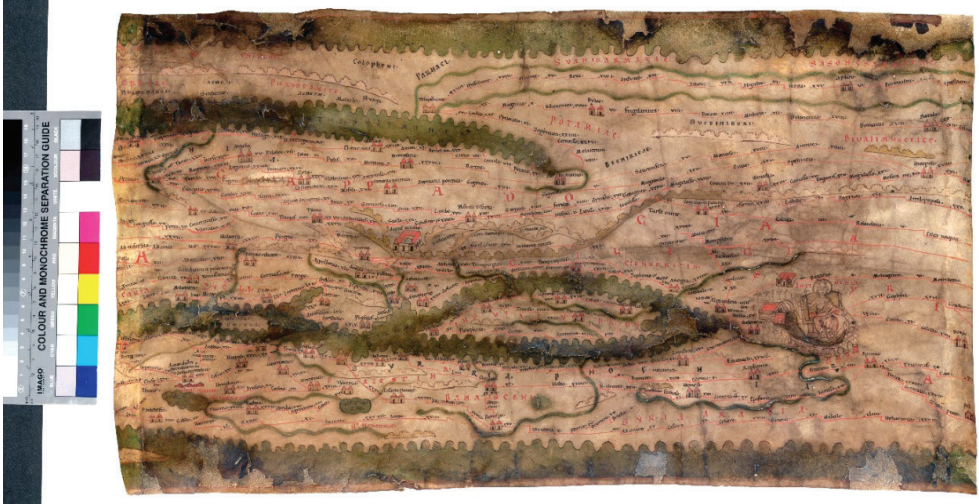
lebi, 2003: c. 1/1, 137, 147, 157, 166)

Kıbrıs adasında... adlı yerde büyük bir dağ vardır. Tanrının hikmeti bu dağın taşını tokmakla dövünce keten gibi olur. Sonra ince iplik eğirip kumaş dokunur ve giysiler dikilip İstanbul'un ileri gelenlerine ve padişaha hediye getirirler. Ne ipektir, ne pamuktur, ne yündür, ince bir kumaştır. Genellikle ileri gelenlerde çoktur. Kaptan Hüsamzade bana bir mendili hediye etmişti. (Evliya Çelebi, 2003: c. 2/1, 265)

Sultan II. Selim Venedikliler'in elinde olan Kıbrıs adasının alınması için Kara Mustafa Paşa'yı görevlendirdi. 700 parça kalyon, kadirga ve diğer gemilerle Donanma-yı Hümayun önce Magosa, ardından Lefkoşa, Baf, Tuzla (Elisides-Lárnakas-Larnaka), Girne kalelerini kısacası çevresi 770 mil olan ada içinde 76 kalesiyle, 900 köyüyle ve 600.000 nüfusuyla 3 yılda fethedildi. Hâlâ Osmanoğlu elindedir ve Akdeniz içinde benzeri yoktur. (Evliya Çelebi, 2010: c. 6/2, 668)

Evliya Çelebi, Kıbrıs'ın coğrafi özelliklerini ve dönem bilgilerini içerecek şekilde adanın Türkler tarafından alınmasından sonraki yönetimine ait özellikleri ayrıntılı şekilde kitabında açıklamıştır. Bu bilgilerden Evliya Çelebi'nin ada hakkında daha önceki eser ve bilgilerden yararlandığı, adayı ve limanlarını ziyaret edemese de adayla ilişkisi olan kişilerden bilgi aldığı anlaşılmaktadır. Adanın yönetim yapısı ve gelirlerinden bahsederek yüksek nüfusu ve yerleşmeleriyle önemli bir üretim merkezi olduğu, eski dönemlerden bu yana limanlarının Akdeniz ticaretinde önemli bir yere sahip olduğunu belirtmektedir. Kıbrıs'ın alınmasından sonra yer adları ve kullanımlarının *Seyahatnâme*'de geçmesi, sürekliliği izleme açısından kaynak oluşturmaktadır.

2. Kıbrıs haritaları: Kartografik ve sosyo-kültürel özellikler

Harita 1- Başlık: Tabulæ Peutingerianæ-Segmentum X.

Eserin adı: Tabulæ Peutingerianæ

Yapılış tarihi-yeri: 4-5. yy. (13. yy.) Colmar

Yayıncı: Konrad Peutinger

Boyut: 34 x 674,5 cm

Kayıt no-yeri: Vindobonensis 324 - Österreichische National Bibliothek, Wien/Avusturya .

Peutinger Çizelgesi olarak bilinen haritanın tam adı “Tabulæ Peutingerianæ”dır. Haritanın 4-5. yy.’a ait örneklerden yararlanılarak 13. yy.’da Colmar/Almanya’da Alman bir keşiş tarafından çizildiği düşünülmektedir. Rulo şeklinde 12 adet birleştirilmiş parşömeden oluşan ve 34 x 674,5 cm boyutunda olan harita, Vindobonensis 324-Österreichische National Bibliothek Wien/Avusturya’da bulunmaktadır. Bilim adamı-edebiyatçı Konrad Celtis-Bickel tarafından 1494 yılında bulunan harita, Celtis’in ölümünden sonra aristokrat-devlet adamı Konrad Peutinger tarafından koruma altına alınmış ve “Peutinger Çizelgesi” olarak anılmaya başlamıştır. Harita 1591 yılında Konrad Peutinger’in akrabası aristokrat-yayıncı Marcus Welser tarafından ilk kez kopyalanmış, 1598 yılında ise Felemenk haritacı-yayıncı Abraham Ortelius tarafından ilk kez tam basımı yapılmıştır. Sonraki yıllarda da birçok kez basımı yapılan ve çeşitli eserlerde yer alan haritanın, Paris Bibliothèque Nationale de France (No: GE DD2987, GE D21948A, GE FF528, GE DD249); München Bayerischen Staatsbibliothek (No: BV000269289, BV001731916, BV004341396, BV004340657); Augsburg Bibliotheca Augustana ve çeşitli koleksiyonlarda nüshaları bulunmaktadır. Harita, 2007 yılında UNESCO tarafından Dünya Belleği Listesi’ne alınmıştır. Şehirlerin kuruluş tarihlerinden ve gösterimlerinden yola çıkılarak 4. yüzyıla tarihlendirilmektedir ve Roma İmparatorluğu’nu gösteren günümüze ulaşan en eski örnek olduğu kabul edilmektedir (Talbert, 2010: 28). Latince düzenlenmiş olan ve 12 segmentum/bölümden oluşan haritanın 1. bölümü yırtılmıştır. Genel anlamda imparatorlukta yolları gösteren bir “itinerarium” yani yol haritasıdır ve şehirler arası uzaklıklar Roma rakamıyla belirtilen Stadia (Stadia = 1,57 km Itinerary) ölçüsüyle verilmektedir. 555 şehir ve 3500 yerleşme adı içeren harita, kuzeyde İngiltere ve

Almanya'dan güneyde Afrika'ya, batıda İspanya'dan doğuda Hindistan ve Seylan'a kadar bilinen dünyayı coğrafi düzlemde göstermektedir (Levi, 1967: 26-28). Geleneksel kartografik gösterimden daha çok, coğrafi süreklilik topolojisini koruyan tematik bir haritadır. Coğrafi öğeler, haritayı kullanacak yolcuların konakları/durakları kolayca bulmasını, uzaklıkları hesaplamasını, ana su kaynaklarında lojistik faaliyeti organize etmesini sağlamak amacıyla çizilmiştir. Batı-doğu doğrultusunda çizilen ve coğrafi öğelerin çarpıtıldığı haritada koordinat düzlemi, pusula, ölçek ve lejant bulunmamaktadır. Renklendirilmesinde yeşil, kırmızı, beyaz, siyah, sarı renkleri kullanılmıştır ve şehir adları siyah, bölge adları kırmızı ile yazılmıştır. Haritanın Segmentum X. olarak belirtilen bölümünde Kıbrıs, Sicilya adası ile birlikte iki büyük adadan biri olarak çizilmiş ve "Insula Cypros (Kıbrıs Adası)" adıyla gösterilmiştir. Kıbrıs kuzeyde Cappadocia (Kapadokya) ve Cilicia (Kilikya-Çukurova) ile güneyde Syria (Suriye) ve Arabia (Arabistan) arasında deniz alanı içinde batı-doğu doğrultulu bir ada şeklinde çizilmiştir. Doğuda, haritada özel simgelerle çizilmiş olan Roma İmparatorluğu'ndaki 3 büyük şehirden Roma, Constantinopolis (İstanbul), Antiochia (Antakya) biri olan şehir başında hâlesıyla tahtta oturan bir hükümdarla simgelenmiştir. Adadaki dağlar kahverengi sıradağlar, akarsular yeşil renkli kıvrımlar şeklinde adları belirtilmeksizin gösterilmiştir. Haritada Amathus (Amatus-Amathóunta-?), Cerinia (Cerines-Kerýneia-Girne), Citari (Chytria-Kythréa-Değirmenlik), Cito (Chiti-Kiti-Çite), Curio (Curium-Kourion-Kuryum), Lapheto (Lapito-Lápithos-Lapta), Palephato (Palaípfos-Sakarya), Paphos (Baffo-Pafos-Baf), Salamina (Salamis), Soloae (Soli-Sóloi-Gemikonağı), Tamiso (Tamassus-Tamassóu-Politiko), Thremitus (Tremetousiá -Erdemli) adlarıyla belirtilen yerleşmelerdir. Bu yerleşmelerden 3. derecede önemli şehir ya da kasaba olarak kabul edebileceğimiz Cerinia, Paphos, Salamina, Soloae, Thremitus ikonik simgelerle gösterilmiştir. Haritada şehirler arası uzaklıklar 3 hat üzerinde Roma rakamıyla stadia olarak verilmiştir. Harita bölgenin en eski ayrıntılı çizimi olması ve yerleşmelerin eski adlarını vermesi nedeniyle önemli bir kaynaktır.

Harita 2- Başlık: Gezire Kibros

Bulunduđu eser-yapılış tarihi: *Kitābū'l-Nuzhātū'l-Müştak/Charta Rogeriana*: Weltkarte des İdrisi vom Jahr 1154 - 12. yy.

Haritacı-yayıncı: Muhammed el-İdrisî- Konrad Miller

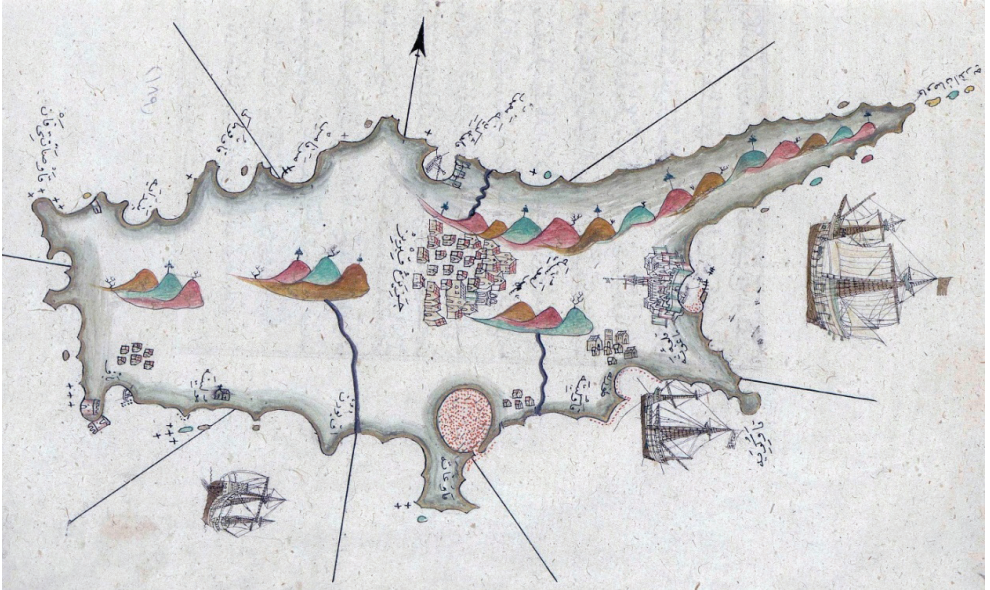
Boyut: 85 x 193 cm

Basıldığı yer-baskı tarihi: Stuttgart-1928

Kayıt no-yeri: 2 Mo 76600 - Monumenta Germaniae Historica Bibliothek, München/ Almanya

Fas'ta doğan Muhammed el-İdrisî (d.1100-ö.1165) Endülüs'de eğitim almıştır ve coğrafya bilminde harita ve eserleriyle öncü bilim adamlarından biridir. 1138 yılından itibaren Sicilya Kralı II. Roger'ın (d.1097-ö.1154) desteğiyle Avrupa ve Akdeniz havzasını gezen ve çalışmalarını sürdüren İdrisî, 1154? yılında *Nuzhetū'l-müştak fi'htirâkı'l-âfâk* ya da *el-Kitābū'r-Rucârî* adıyla da bilinen coğrafya kitabını tamamlamıştır. Zamanının bilinen tüm ülkeleri ve bölgeleri hakkında coğrafi ve kültürel bilgiler içeren kitap, Arapça hazırlanmıştır. Kitap, her biri kendi içinde 10 bölümden oluşan 7 iklime (bölge) bölünmüştür. Bu bölgeler hakkında topografik, klimatik, hidrografik bilgilerin yanı sıra, yönetim, ekonomik, tarihsel ve dinsel bilgileri ve 70 haritayı içermektedir. Asıl eser günümüze ulaşmamış olsa da, kendinden sonra farklı ülkelerde ve dillerde el yazması olarak çoğaltılmış ve tercüme edilmiştir. Eser hakkında bilgiler için bu nüshalardan yararlanılmaktadır. Günümüze ulaşan en eski nüsha, 69 harita içeren 352 yapraktan oluşan Paris-Bibliothèque Nationale de France (Manuscrits-Arabe 2221) kayıtlı nüshasıdır. Bunun dışında Oxford-Bodleian Library (Mss. Pococke 375) ve İstanbul-Köprülül Kütüphanesi'nde (Nr. 955) el yazması nüshaları bulunmaktadır. Bibliothèque Nationale de France'da bulunan Arapça düzenlenmiş nüshasında haritalar 2

sayfada renkli çizilmiştir. Haritalarda deniz beyaz dalgalı mavi, göller ve akarsular yeşil, dağlar dalgalı tepeler şeklinde koyu sarı-mor ile renklendirilmiştir. Kasabalar altın rozetlerle belirtilmiştir. Ülke ve bölge adları kırmızı ile yazılmıştır. Yunan geleneğini ve Ptolemaios sistemini izleyen İdrisî, haritalarında güneye dönük ve enlemlere göre 7 iklim (bölge), boylamlara göre 10 bölümlü koordinat sistemini kullanmıştır. 70 bölüm bir araya getirildiğinde ekvatora paralel termal bölgeler halinde, bilinen dünyanın dikdörtgen büyük bir haritasını oluşturmaktadır. Haritada düzlemsel projeksiyon kullanılması nedeniyle gösterilen alanda coğrafi öğelerde ve şekillerde bozulma ve çarpıtmalar oluşmuştur. İdrisî, güneyin üstte çizildiği ve Mekke'nin merkez olarak betimlendiği daha küçük dairesel bir dünya haritası ile dünyanın çevresini 22.900 mil hesaplamış, % 10'dan daha az bir yanılmayla yerçekimi kavramını tanımlamıştır. Alman haritacı Konrad Miller (d.1844-ö.1933) ise kitabın el yazmalarını inceleyerek ve kitaptaki haritaları birleştirerek 1928 yılında Latin harfleriyle tam dünya haritasını düzenlemiştir (Pelletier, 1983: 115-116). Miller'in "Tabula Peutingeriana" haritasını da hazırlaması sonrasında seri niteliğinde, İdrisî'nin haritası "Tabula Rogeriana" olarak anılmaya başlamıştır. "Charta Rogeriana: Weltkarte des Idrisi vom Jahr" olarak adlandırılan bu harita, Miller tarafından aslına uygun şekilde güney-kuzey yönlü çizilmiştir. Atlantik Okyanusu'ndan Çin Denizi'ne kadar olan alanı kapsamakta (Mağbul, 1992: 158) ve 5000'den fazla coğrafi adı içermektedir (Şeşen, 2000: 493-495). Haritada pusula, ölçek ve lejant bulunmamaktadır. Haritanın 4. iklim-5. bölümünde verilen Kıbrıs, "al bahr al sâmi uahûa al Rûmi" olarak adlandırılan Doğu Akdeniz'de 35. parça içinde büyük bir ada şekline çizilmiş ve adı "Gezîre Kibros (Kıbrıs Adası)" olarak kırmızı ile yazılmıştır. Adada Al Timasûn (Limisso-Lemesos-Limasol), Lafkîsia (Nicosia-Lefkosia-Lefkoşa), Kornebia (Cerines-Keryneia-Girne) adlarıyla belirtilen ve rozetle işaretlenmiş yerleşmelerdir. Haritada gösterilen tek coğrafi unsur dağlardır.

Harita 3- Başlık: Cezîre Kıbrız

Bulunduğu eser-yapılış tarihi: *Kitâb-ı Bahriye* v. 388b - 932/1526?

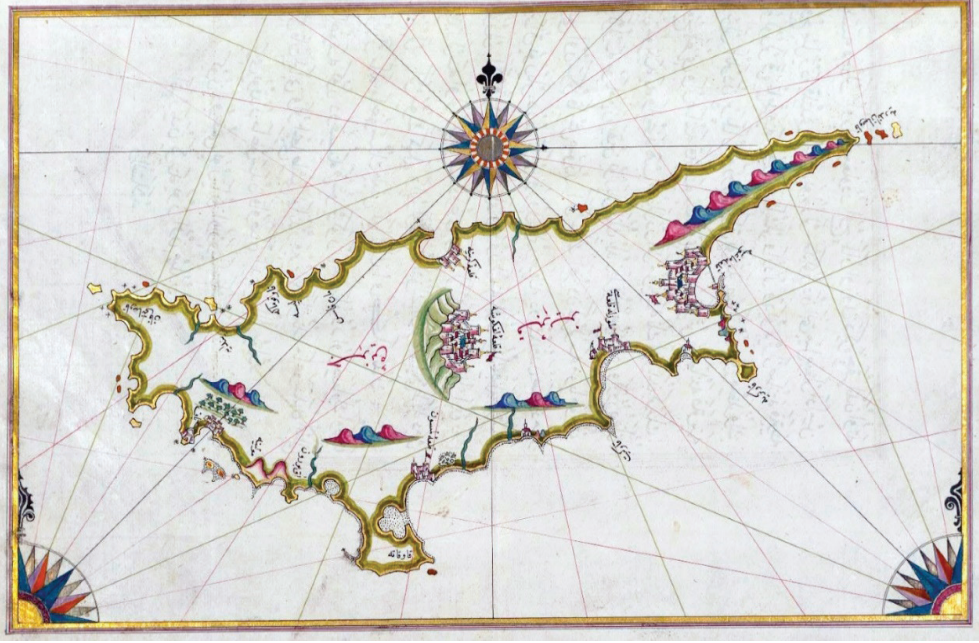
Haritacı: Piri Reis

Boyut: 21,5 x 32,4 cm

Kayıt no-yeri: Ayasofya 2612-Süleymaniye Kütüphanesi, İstanbul/Türkiye

Piri Reis (d.1465?-ö.1554), *Kitâb-ı Bahriye* ile Osmanlı medeniyetinin ilk coğrafya kitabını hazırlayarak coğrafya bilimine önemli katkı sağlamıştır. *Kitâb-ı Bahriye* Çanakkale başlangıç ve bitiş yeri olmak üzere, Adalar Denizi ve Akdeniz kıyılarına ait coğrafi bilgileri ve bu alanların haritalarını içermektedir. Haritalara ve bu haritaları açıklayan metinlere yer verilen ilk eserdir ve tüm Akdeniz’in en ayrıntılı şehir çizimlerine sahiptir. Piri Reis’in *Kitâb-ı Bahriye* eseri, bir deniz kılavuzu olarak hazırlanmıştır ve ölümünden sonra çok sayıda nüshası yapılmıştır. Bu nüshalardan biri olan İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 2612 numarada kayıtlı el yazması eser, toplam 433 yapraktan oluşmakta ve 216 harita içermektedir. Kıbrıs haritası eserde tam sayfa olarak bulunmaktadır. Çizim özelliklerinden 16. yy. başlarında hazırlandığı düşünölen harita, Arap harfleriyle Türkçe düzenlenmiştir, hattı düzgün ve okunaklıdır. Haritada koordinat sistemi, ölçek ve lejant yer almazken merkezden çıkan 8’li pusula hatları bulunmaktadır. Kıyıda verilen yerleşme adları, akarsular ve renklendirilmiş çizimiyle bir portolan özelliği göstermektedir. Ada merkezde “Cezîre Kıbrız (Kıbrıs Adası)” adıyla belirtilerek yerleşmeleri ve coğrafi unsurlarıyla sayfada dikey doğrultuda çizilmiştir. Dağlar renklendirilmiş sıradağlar, akarsular dağlardan kaynaklarını alan hatlar şeklinde adları belirtilmeksizin gösterilmiştir. Kıyılarda kayalıklar artı (+), sığlıklar kırmızı noktalar (••••) ile gösterilmiştir. Güneyde Limasol Tuz Gölü (Pissouri/Acrotiri-Alyki Lemesou/ Akrotirou) bir lagün şeklinde gösterilmiştir. Gazimağusa, Larnaka ve Yalova Körfezleri önünde Venedik Dukalığı’na ait 1 karaka/barca ve 2 büyük karavel çizilmiştir. Merkezde “Şehr-i Legoşiye” adıyla Lefkoşa (Nicosia-Lefkosía) ve “Kale Magusa” adıyla Gazimağusa (Famagusta-Ammóhostos) büyük şehirler olarak ikonografik kale-şehir ve kiliseleriyle çizilmiştir. Gazimağusa üzerinde Venedik bayrağı gösterilmiştir. Buradan haritanın, adanın Türkler tarafından alındığı 1571 yılından önce yapıldığı ve adanın Venedik’e ait büyük bir ticaret merkezi olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca haritada Kala Girinye (Cerines-Kerýneia-Girne), Baf (Baffo-Pafos), Akburun (Cap Bianco-Akrotirio Aspri), Moline (Moline-Petra tou Romiou-Afroditi Kayalıkları/Gavur Taşı), Kav Gate (Cap Gata-Akrotirio Gata-Dođan Burnu), Kav Kite (Cap Chiti-Akrotirio Kitou-Kite Burnu), Tuzla (Elisides-Lárnakas-Larnaka), Kav Girike (Cap Griego-Akrotirio Greko-Poyraz Burnu), Kav Sanandirye (Cap Andrea-Akrotirio Apostóλου Andréa-Zafer Burnu), Marafamis (Morfoú-Güzelyurt), Pendaye (Pendaia-Pentágeia-Yeşilyurt), Kav Santifan (Cap San Pifano-Akrotirio Arnaoutis-Arnaut Burnu), Kav Komaki (Cap Cormachitti- Akrotirio Kormakiti-Koruçam Burnu) adlarıyla belirtilen yerleşme ve coğrafi unsurlardır. *Kitâb-ı Bahriye*’de Kıbrıs’ın önemli bir ticari liman olması nedeniyle anlatım kısmı oldukça ayrıntılıdır. Piri Reis, 4000 köyüyle adanın büyüklüğünden bahsederek diğer adalardan farklı olarak Müslöman ölkelerin arasında jeopolitik açıdan önemli olduğunu açıklamaktadır. Adada limon, turunç, portakal ve incir

yetiştirildiğini, tuz ve şeker üretiminin ve ticaretinin yapıldığını; doğu kesiminde yer alan Magosa Limanı önünde mendirek ve fener bulunduğu, iç ve dış limandan olduğunu, adanın en büyük limanı olması nedeniyle büyük gemiler ve kadırgalar için uygun olduğunu belirtmiştir. Harita, en eski Türkçe harita olması ve Kıbrıs'ta coğrafî adların Latince ve hazırlandığı dönemdeki Türkçe karşılıklarıyla verilmesi açısından önemlidir.

Harita 4- Başlık: Cezîre Kıbriz

Bulunduğu eser-yapılış tarihi: *Kitâb-ı Bahriye* v. 325b- 17. yy?

Haritacı: Piri Reis

Boyut: 24 x 34 cm

Kayıt no-yeri: Ms. W.658- Walters Art Museum, Baltimore/ABD.

Kitâb-ı Bahriye nüshalarından biri olan Baltimore, Walters Art Museum W.658 numara da kayıtlı eser toplam 378 yapraktan oluşmakta ve 239 adet harita içermektedir. Kıbrıs haritası eserde tam sayfa olarak bulunmaktadır. Çizim özelliklerinden 17. yy. hazırlandığı düşünölen harita, Arap harfleriyle Türkçe düzenlenmiştir. Haritada koordinat sistemi, ölçek ve lejant yer almazken kerteriz hatları ve kuzeyde konumlanan 32'li tam pusula bulunmaktadır. Kıyıda verilen yerleşme adları, akarsular ve renklendirilmiş çizimiyle bir portolan özelliği göstermektedir. Ada merkezde “Cezîre Kıbriz (Kıbrıs Adası)” adıyla belirtilerek yerleşmeleri ve coğrafî unsurlarıyla sayfada dikey doğrultuda çizilmiştir. Akarsular kısa hatlar, dağlar renklendirilmiş sıradağlar şeklinde adları belirtilmeksizin gösterilmiştir. Kıyılarda kayalıklar artı (+) ile, sıklıklar siyah noktalar (····) ile gösterilmiştir. Güneyde Limasol Tuz Gölü (Pissouri/Acrotiri-Alykí Lemesouí/ Akrotiriou) bir lagün şeklinde gösterilmiştir. Merkezde

“Kala Lefgoşe” adıyla Lefkoşa (Nicosia-Lefkosía) ve “Kala Magusa” adıyla Gazimağusa (Famagusta-Ammóchostos) büyük şehirler olarak ikonografik kale-şehir şeklinde ve üzerinde Osmanlı bayrağıyla çizilmiştir. Buradan eserin adanın Osmanlılar tarafından alınmasından sonra hazırlandığı anlaşılmaktadır. Baf (Baffo-Pafos), Kala Limason (Limisso-Lemesos-Limasol), Tuzla Kalası (Elisides-Lárnakas-Larnaka), Kala Girinye (Cerines-Kerýneia-Girne) daha küçük kaleler şeklinde çizilen yerleşmelerdir. Ayrıca haritada Moline (Moline-Pétra tou Romioú-Afroditi Kayalıkları/Gavur Taşı), Kav Kate (Cap Gata-Akrotírio Gata-Doğan Burnu), Kav Kiti (Cap Chiti-Akrotírio Kitou-Kite Burnu), Kav Kirye (Cap Griego-Akrotírio Greko-Poyraz Burnu), Kav Sanandirye (Cap Andrea-Akrotírio Apostólou Andréa-Zafer Burnu), Kav Komake (Cap Cormachitti-Akrotírio Kormakiti-Koruçam Burnu), Marofamis (Morfou-Güzelyurt), Pomosa (Pomo-Pómos-Pomo), Pendaye (Pendaia-Pentágeia-Yeşilyurt), Kav Santifan (Cap San Pifano-Akrotírio Arnaóutis-Arnavut Burnu), Akburun (Cap Bianco-Akrotírio Aspri) adlarıyla belirtilen yerleşme ve coğrafi unsurlardır. Adanın batısında bahçeler gösterilmiştir. Harita-5 İstanbul Deniz Müzesi 988 nüshasıyla çizim, adlandırmalar ve teknik açıdan tam benzerlik göstermektedir.

Harita 5- Başlık: Cezire Kıbrıs

Bulunduğu eser -yapılış tarihi: *Kitáb-ı Bahriye* v. 325b- 18. yy?

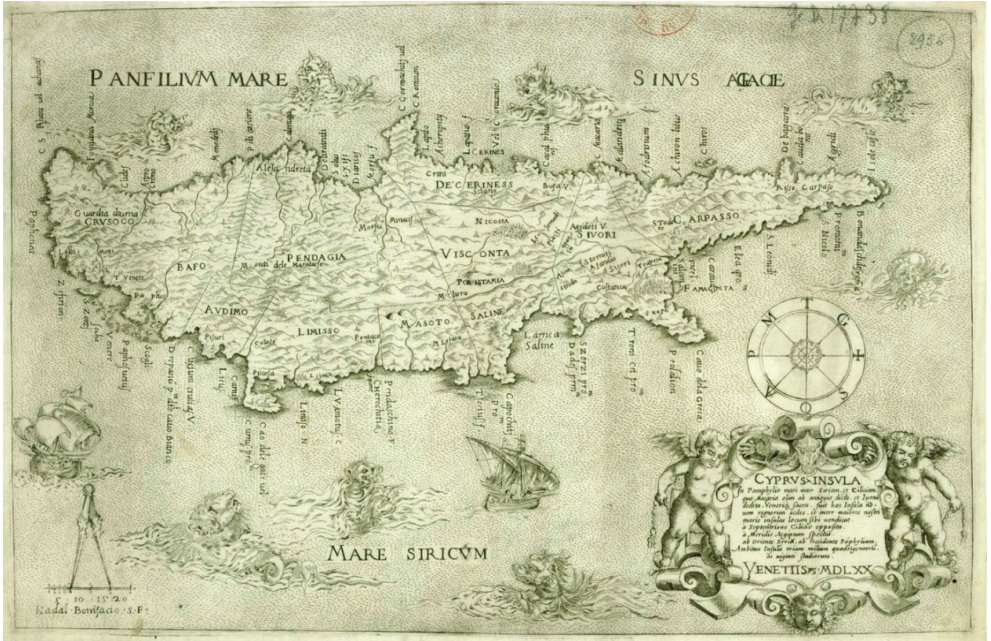
Haritacı: Piri Reis

Boyut: 23 x 34,5 cm

Kayıt no-yeri: 988- İstanbul Deniz Müzesi, İstanbul/Türkiye

Kitâb-ı Bahriye nüshalarından biri olan İstanbul Deniz Müzesi 988 numarada kayıtlı eser toplam 361 yapraktan oluşmakta ve 236 harita içermektedir. Kıbrıs haritası eserde tam sayfa olarak bulunmaktadır. Çizim özelliklerinden 18. yy. hazırlandığı düşünülen harita, Arap harfleriyle Türkçe düzenlenmiştir. Haritada koordinat sistemi, ölçek ve lejant yer almazken kerteriz hatları ve kuzeyde konumlanan 32’li tam pusula bulunmaktadır. Kıyıda verilen yerleşme adları, akarsular ve renklendirilmiş çizimiyle bir portolan özelliği göstermektedir. Ada merkez “Cezîre Kıbrıs (Kıbrıs Adası)” adıyla belirtilerek yerleşmeleri ve coğrafi unsurlarıyla sayfada dikey doğrultuda çizilmiştir. Akarsular kısa hatlar, dağlar sıradağlar şeklinde adları belirtilmeksizin çizilmiştir. Kıyılarda kayalıklar artı (+) ile, sığlıklar siyah noktalar (····) ile gösterilmiş, kıyı hattı mavi ile renklendirilmiştir. Güneyde Limasol Tuz Gölü (Pissouri/Acrotiri-Alyki Lemesou/Akrotiriou) bir lagün şeklinde gösterilmiştir. Merkezde “Kala Lefgoşe” adıyla Lefkoşa (Nicosia-Lefkosia) ve “Kala Magusa” adıyla Gazimağusa (Famagusta-Ammóchostos) büyük şehirler olarak ikonografik kale-şehir şeklinde çizilmiştir. Moline (Moline-Pétra tou Romiou-Afrodit Kayalıkları/Gavur Taşı), Kala Limason (Limisso-Lemesos-Limasol), Tuzla Kalası (Elisides-Lárnakas-Larnaka), Kala Girine (Cerines-Kerýneia-Girne) daha küçük kaleler şeklinde gösterilen yerleşmelerdir. Ayrıca haritada Kav Santifan (Cap San Pifano-Akrotirio Arnaoutis-Arnavut Burnu), Akburun (Cap Bianco-Akrotirio Aspri), Kav Kate (Cap Gata-Akrotirio Gata-Doğan Burnu), Kav Kiti (Cap Chiti-Akrotirio Kitou-Kite Burnu), Kav Kirye (Cap Griego-Akrotirio Greko-Poyraz Burnu), Kav Sanandiry (Cap Andrea-Akrotirio Apostólou Andréa-Zafer Burnu), Marofamis (Morfoú-Güzelyurt), Pomos (Pomo-Pómos-Pomo), Pendaye (Pendaia-Pentágeia-Yeşilyurt), Kav Komake (Cap Cormachitti-Akrotirio Kormakiti-Koruçam Burnu) adlarıyla belirtilen yerleşme ve coğrafi unsurlardır. Harita-4 Walters Art Museum W.658 nüshasıyla çizim, adlandırmalar ve teknik açıdan tam benzerlik göstermektedir⁶.

Harita 6- Başlık: Cyprus Insula

Yapılış tarihi-basıldığı yer: 1570 - Venedik

Haritacı: Natale Bonifacio

Boyut: 27 x 40,5 cm

Kayıt no-yeri: GED 17738 - Bibliothèque Nationale de France, Paris/Fransa

Haritanın yapımcısı Natale Bonifacio de Sebenico ya da Natale Dalmatino (d.1537-ö.1592), *Hrvat* asıllı İtalyan gravürücü ve yayıncıdır. Natale Bonifacio Venedik ve Roma'da çok sayıda harita, şehir planı, resim, kitap hazırlamış ve baskılarını yapmış-tır. Haritaları tekniği, ayrıntıları ve ölçeklendirmesiyle döneminin en iyi Akdeniz ve ada-lar haritaları olarak görölmektedir. Bu haritalar, 1574 yılında Bertelli tarafından *Civitatum Aliquot Insigniorum et Locorum Magis Munitorum Delineatio* adlı kitapta yayınlanmıştır (Christopher, 2004:182-183). Tek sayfa Latince hazırlanan ve Natale Bonifacio tarafından imzalanan Kıbrıs haritası, Venedik'te 1570 yılında basılmıştır. Güneydoğu köşede sanatsal bir bordürle çevrili, haritanın adının, yapım bilgilerinin ve üzerinde 8'li pusulanın yer aldığı künye bulunmaktadır. Künyede adanın adı "Cyprvs Insvla (Kıbrıs Adası)" olarak verilmiştir. "In Pamphylio mari inter Siriam, et Ciliciam, quæ Macaria olim ab antiquis dicta, et Luscini dedita, Venerique sacra. fuit hæc Insula no uem regnorum sedes, et inter maiories nostri maris insulas locum sibi uendicat. à Septentrione Ciliciæ opposita à Meridie Aegiptum spectat" olarak verilen açıklamada kutsal Venüs'e adanan ve eskiden "Macaria (kutsanmış)" olarak adlandırılan Kıbrıs'ın Suriye, Pamfilya (Taşeli Yarımadası) ve Kilikya (Çukurova) arasın-daki denizde yer aldığı; büyük adalardan biri olduğu ve krallığın bulunmadığı; kuzeyden Kilikya ve güneyden Mısır ile çevrili olduğu belirtilmiştir. Haritada koordinat düzlemi ve lejant bulunmazken güneybatı köşede İtalyan milinde 20 mil = 1/1.060.000 denk gelen çizik ölçek yer almaktadır. Harita, portolanlarda ve koleksiyon haritalarında görölen rüzgarları be-lirten 8 aslan/ejderha motifi, 2 melek ve gemi çizimleriyle sanatsal olarak süslenmiştir. Yük-selti ve eğimler kabartma yöntemiyle, akarsular ince hatlar şeklinde gösterilmiştir. Pedious Flu (Kanlıdere) üzerinde köprüler çizilmiştir. Adanın çevresinde Pampilium Mare (Antalya Körfezi), Siricum Mare (Suriye Denizi) ve Sinus Acacie (İskenderun Körfezi) adlarıyla be-lirtilmiştir. Haritada ada Crusoco, Bafo, Avdimio, Limisso, Pendagia, Masoto, De'Ceriness, Visconta, Saline, İvori, Carpasso olmak üzere 11 bölgeye ayrılmıştır. Yerleşmeler Latince adlarıyla birlikte simgelerle gösterilmiştir. Büyük şehirler olarak Famagosta (Famagusta-Ammóhostos-Gazimağusa), Poetamia (Potamia-Dereliköy), Nicosia (Lefkosía-Lefkoşa), Pafhos (Baffo-Pafos-Baf), Limiso (Lemesos-Limasol) ikonografik kale-şehir şeklinde gös-terilen yerleşmelerdir. Kıyı hattında ise tüm burun ve koylar adlarıyla gösterilmiştir. Harita, coğrafi unsurların adlarının Latince verilmesi ve ayrıntılı çizimi nedeniyle önemli bir kaynaktır. Eserin, adanın Türkler tarafından alınmasının hemen öncesinde hazırlanmış olması, coğrafi adlar ve yönetim yapısı hakkında açık bilgiler vermesi açısından önemlidir.

Harita 7- Başlık: Cypri Insulae Nova Descript

Bulunduğu eser-yapılış tarihi: *Theatrum Orbis Terrarum*- 1571

Haritacı-yayıncı: Ioannes van Deutecum-Abraham Ortelius

Boyut: 35 x 49,5 cm

Basıldığı yer-baskı tarihi: Antwerp- 1573

Kayıt no-yeri: GE BB 565 - Bibliothèque Nationale de France, Paris/Fransa

Çok sayıda harita üreten Felemenk coğrafyacı-haritacı Abraham Ortelius'un (d.1527-ö.1598) en önemli eseri, çeşitli haritalardan ve coğrafi açıklamalardan oluşan *Theatrum Orbis Terrarum* adlı atlasıdır. Atlasın ve içerisindeki haritaların sonraki yıllarda çok sayıda nüshası basılmıştır. Ortelius, özellikle Gerard Mercator'un (d.1512-ö.1594) yeni bir projeksiyon yöntemiyle çizdiği haritaları düzenli bir sınıflandırmayla tek bir kitapta bir araya getirmesiyle haritacılıkta önemli bir başarı elde etmiştir. Eserinin başarısıyla 7 farklı dilde 25 çeşit baskısı yapılan haritaları, 18. yüzyılın ortalarına kadar Avrupa'daki haritacılar ve yayıncılar tarafından kullanılmıştır (Van den Broecke, 2009: 38-40). Atlasın Paris-Bibliothèque Nationale de France (No: GEDD4894, GEDD1252, GEDD755, GEDD2005, GEDD636, GEDD837, GEDD249), Madrid-Biblioteca Nacional De España (No: GMG/1055, GMG/823) ve birçok koleksiyonda nüshaları bulunmaktadır. Atlasla yer alan Kıbrıs haritası, taş baskı tekniğiyle yapılmış elde renklendirilmiş haritadır. Tek sayfa Latince hazırlanan harita Antwerp'te 1573'te basılmış ve Ioannes van Deutecum tarafından imzalanmıştır. Kuzeybatı bölümünde haritanın adının ve yapım bilgilerinin yer aldığı sanatsal bordür içinde künye bulunmaktadır. Haritanın adı künye içinde "Cypri Insulae Nova Descript (Kıbrıs Adasının Yeni Çizimi)" olarak verilmiştir. Güneydoğu bölümünde ise yine sanatsal bordürle çevrili Lemnos (Limni) adası haritası yer almaktadır. Haritada koordinat düzlemi ve lejant bulunmazken

güneybatı köşede İtalyan milinde 20 mil = 5,7-7,5 cm denk gelen çizik ölçek yer almaktadır. 4 ana yön adlarıyla yazılı olarak belirtilmiş, kuzey ve doğuda 3 büyük karaka/barca çizilmiştir. Yükselti renkendirilmiş kabartılı sıradağlar şeklinde, akarsular mavi hatlar, küçük yerleşmeler kaleyle belirtilmiştir. Gazimağusa yakınlarında Pedicus Flu (Kanlıdere) üzerinde köprüler ve yakınında su kemerleri çizilmiştir. Haritada ada, Paphia, Amathusia, Lapethia, Salaminia olmak üzere 4 bölgeye ayrılmıştır. Tüm yerleşmeler ve coğrafi unsurlar adlarıyla ayrıntılı verilirken büyük yerleşme yeri olarak Famagusta (Ammóchos-Gazimağusa), Nicosia (Lefkosia-Lefkoşa), Cerines (Kerýneia-Girne) ikonografik kale-şehir şeklinde gös-terilmiştir. Capo Bianco (Akrotírio Aspri-Akburun), Capo Gate (Akrotírio Gata-Doğan Bur-nu), Capo Chiti (Akrotírio Kitou-Kite Burnu), Capo Pila (Akrotírio Pýlas-Pile Burnu), Capo Griego (Akrotírio Greko-Poyraz Burnu), Capo S. Andrea (Akrotírio Apostólou Andréa-Zafer Burnu), Capo Cormachitti (Akrotírio Kormakíti-Koruçam Burnu), Capo Limniti (Akrotírio Limnitis-Yeşilirmak Taş Burun), Capo Eleni (Cap Pomo-Akrotírio Pómos-Pomo Burnu), Capo S. Pifano (Akrotírio Arnaoútis-Arnaut Burnu) kıyıda belirtilen

Harita 8- Başlık: Cypri Insulae Nova Descript

Bulunduğu eser-yapılış tarihi: *Novus Atlas Asiae Geographiae* v.29 - 1635

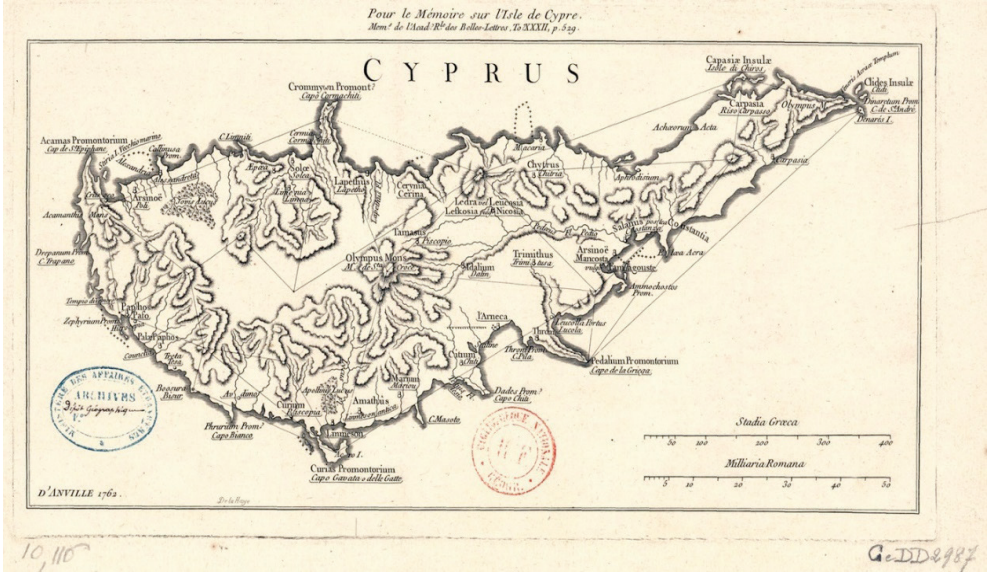
Haritacı: Ioannis Blaeu

Boyut: 27 x 40,5 cm

Basıldığı yer-baskı tarihi: Amsterdam-1662

Kayıt no-yeri: A-35/37- İstanbul Deniz Müzesi, İstanbul/Türkiye

Haritacı bir aileden gelen Flemenk haritacı Johannes Blaeu (d.1596-ö.1673), kardeşi Cornelius Blaeu ile babalarının şirketini devam ettirerek çok sayıda yayın yapmıştır. 1635'te 207 harita içeren ve iki cilt olarak yayınladığı *Theatrum Orbis Terrarum sive Novus Atlas* Latince, Almanca, Felemenkçe ve Fransızca basılmıştır. Bu eser, Abraham Ortelius'un *Theatrum Orbis Terrarum* atlasının geliştirilmiş ve yeni bilgilerle hazırlanmış halidir. Bu nedenle genişleyen ticaret ağları, teknolojik yenilikler ve denizaşırı imparatorluğunun büyümesiyle, Hollanda'da harita ve coğrafya bilimi gelişmekteydi. Blaeu, Vereenigde Oostindische Compagnie'nin (Hollanda Dođu Hindistan şirketi) resmi haritacısı olduktan sonra yeni bir dünya atlası hazırlamak üzere çalışmalara başlamıştır. İlk ciltleri 1662 yılında yayınlanan 11 ciltlik *Atlas Maior: Geographia qvæ est Cosmographiæ Blavianæ* 1665 yılında tamamlanmıştır. Eser, Hollanda haritacılığının altın çağı kabul edilen 17. yüzyılın en ayrıntılı ve değerli atlaslarından biriydi. 594 harita ve 3.368 sayfa metin içeren atlas, Latince 11 cilt, Fransızca 12 cilt, Flemenkçe 9 cilt, Almanca 10 cilt ve İspanyolca 10 cilt olarak yayınlanmıştır (Koeman vd., 2007: 1321-1325). *Kıbrıs haritası Novus Atlas* ve *Atlas Maior*'da yer almaktadır. İstanbul Deniz Müzesi'nde yer alan Novus Atlas nüshası eserin 2. cildi olup, toplam 426 yaprak ve çift sayfa 27 haritadan oluşmaktadır. Atlasta çift sayfada yer alan Kıbrıs haritası sanatsal süslemelerle görsellik kazandırılmış ve renkli olarak basılmıştır. Temel bilgileri Ortelius'un 1573 Kıbrıs haritasına dayanan harita Latince hazırlanmıştır. Güneydođu bölümünde haritanın adının "Cyprus Insula (Kıbrıs Adası)" olarak yer aldığı sanatsal bordür içinde künye bulunmaktadır. Güneybatı köşede 12 İtalyan mili = 3 Germen mili = 3 cm denk gelen çizik ölçek yer almaktadır. Çerçevesinde B 57°40' - D 60°50' / K 34°40' - K 36°40' koordinatlarını içeren dikdörtgen koordinat sistemi kullanılmıştır. Haritada lejant bulunmazken kerteriz hatları içeren kuzeybatı ve güneydoğuda konumlanan 32'li tam pusula çizilmiştir. Adanın çevresinde Mare Mediterraneum (Akdeniz) belirtilmiş ve kuzeyde Osmanlı ve Hollanda armaları ve Hollanda Krallığı'na ait 1 büyük kalyon ve 2 kadirga çizilmiştir. Yükseltiler renklendirilmiş kabartılı sıradağlar şeklinde, akarsular mavi hatlarla, küçük yerleşmeler kırmızı noktayla belirtilmiştir. Gazimađusa yakınlarında Pedicus Fluvi (Kanlıdere) üzerinde köprüler ve yakınında su kemerleri çizilmiştir. Haritada ada Paphia, Amathusia, Lapethia, Salaminia olmak üzere 4 bölgeye ayrılmıştır. Tüm yerleşmeler ve coğrafi unsurlar adlarıyla ayrıntılı verilirken büyük yerleşme yeri olarak Famagusta (Ammóchostos-Gazimađusa), Nicosia (Lefkosía-Lefkořa), Cerines (Kerýneia-Girne), Baffo (Pafos-Baf), Limiso (Lemesos-Limasol), Salina (Elisides-Lárnakas-Larnaka) ikonografik kale-şehir şeklinde gösterilmiştir. Capo Pila (Akrotírio Pýlas-Pile Burnu), Capo Griego (Akrotírio Greko-Poyraz Burnu), Capo S. Andrea (Akrotírio Apostóλου Andréa-Zafer Burnu), Capo Cormachitti (Akrotírio Kormakíti-Koruçam Burnu), Capo Limniti (Akrotírio Limnitis-Yeřilirmak Tař Burun), Capo Eleni (Cap Pomo-Akrotírio Pómos-Pomo Burnu), Capo Bianco (Akrotírio Aspri-Akburun), Capo Gate (Akrotírio Gata-Dođan Burnu), Capo Chiti (Akrotírio Kitou-Kite Burnu), Capo S. Pifano (Akrotírio Arnaóutis-Arnaut Burnu) kıyıda belirtilen burunlardır. Harita, yerleşmelerin ve coğrafi alanların Latince adlarının verilmesi, tüm yerleşmelerin ayrıntılı çizimi nedeniyle önemli bir kaynaktır.

Harita 9- Başlık: Cyprus

Bulunduğu eser-yapılış tarihi: *Atlas Général* - 1743

Haritacı: Jean Baptiste Bourguignon D'Anville

Boyut: 32 x 43 cm

Basıldığı yer-baskı tarihi: La Haye-1762

Kayıt no-yeri: GE DD2987 - Bibliothèque Nationale de France, Paris/Fransa

Coğrafyacı ve haritacı Jean-Baptiste Bourguignon D'Anville (d.1697-ö.1782), 18. yy. önde gelen Fransız bilim adamlarından biriydi. Harita yapım standartlarını geliştiren D'Anville'in haritacılık konusundaki tarihsel yaklaşımı, ayrıntılı, modern ve akademik haritalar hazırlamasını sağlamıştır. Özellikle tarihsel coğrafyada uzmanlaşması, uzaklık ölçüleri hakkında ayrıntılı bilgiler vermesi, ölçümleri ve konumlandırmaları astronomik olarak belirlemesi, geçmiş bilgileri kaynaklarından aktarması ve yorumlarıyla desteklemesi nedeniyle Fransız haritacılığında reform yaratmıştır. D'Anville, Kraliyetin resmi coğrafyacı ve haritacısı (Premier Géographe de Roi) olduktan sonra yeni bir dünya atlası hazırlamak üzere çalışmalara başlamıştır. Haritalarının üretiminde gravürücü ve illüstratör kardeşi Hubert-François Gravelot'dan yardım almıştır. Kendinden önceki haritaları gözden geçirerek ve eksikleri gidererek hazırladığı 109 harita içeren *Atlas Général* ilk kez 1743 yılında yayımlanmıştır. Haritaları döneminin en doğru ve kapsamlı ilk modern haritaları olarak kabul edilmektedir (Edney ve Sponberg Pedley, 2020: 114-115). Tek sayfa Fransızca-Latince yer adlarıyla hazırlanmış Kıbrıs haritası D'Anville tarafından imzalanmıştır. Haritanın çerçevesi dışında üst bölümde "Our le mémoire sur l'isle de Chypre (Kıbrıs adası anısına)" ifadesi yer almaktadır. Haritada tüm coğrafi adlar antik çağdaki adlarıyla verilmiştir. Haritada koordinat düzlemi, pusula ve lejant bulunmazken güneydoğu köşede 400 Yunan stadia = 50 Roma mili = 9 cm denk gelen çizik ölçek yer almaktadır. Yüksel-

tiler tarama yöntemiyle, akarsular hatlarıyla, yerleşmeler noktayla belirtilmiştir. Gazimağusa yakınlarında Pedio Fl (Kanlıdere) üzerinde köprüler ve kollarıyla çizilmiştir. Kıyılarda kayalıklar artı (+) ile gösterilmiştir. Büyük yerleşme yeri olarak Famagouste (Famagusta-Ammóchosstos-Gazimağusa), Lefkosia (Nicosia-Lefkosia-Lefkoşa), Ceryna (Cerines-Kerýneia-Girne), Baphos (Baffo-Pafos-Baf), Limeson (Limisso-Lemesos-Limasol) gösterilmiştir. Larnaka’da su kemerleri, Strabon’un *Geographiká* (Strabon, 2000: XIV/6, 683) eserine atıfla “Apollinus Lucus” ve “Jovis Lucus” olarak belirtilen korular ağaçlıklar şeklinde gösterilmiştir. Harita, yerleşmelerin ve coğrafi alanların Latince adlarının verilmesi, tüm yerleşmelerin ayrıntılı çizimi nedeniyle önemli bir kaynaktır.

Harita 10- Başlık: Stanford's Map of Cyprus

Haritacı-yayıncı: Albert Gaudry - Edward Stanford

Boyut: 61,5 x 49 cm

Basıldığı yer-baskı tarihi: London - 1878

Kayıt no-yeri: GE F CARTE-7171 - Bibliothèque Nationale de France, Paris/Fransa

Süveyş Kanalı'nın 1869 yılında açılmasından sonra Doğu Akdeniz üzerindeki ilgisi ve baskısı artan İngiltere'de bölgenin çok sayıda ayrıntılı haritası hazırlanmıştır. Bu kapsamda İngiltere'nin en önemli kitabeve ve yaymevi sahibi haritacı ve yayıncı Edward Stanford (d.1827-ö.1904) tarafından pafta ve atlas halinde çok sayıda harita basılmıştır. Bunlardan biri olan Kıbrıs haritası, Albert Gaudry tarafından renklendirilmiş, tek pafta basılmıştır. İngilizce hazırlanmış haritada, kuzeybatı bölümde haritanın adının ve yapım bilgilerinin yer aldığı künye bulunmaktadır. İdari bölümleri ve eski yerleşmeleri gösteren oldukça kapsamlı haritanın yapımında Kaptan R. N. Graves, L. Mas Latrie, P. Schroeder, H. Kiepert, A. Gaudry'nin çalışmalarından ve uzmanlıklarından yararlanıldığı belirtilmiştir. Özellikle hari-

tada, L. Mas Latrie'nin 1862 yılında yayınladığı “*Notice sur la Construction d'une Carte de l'île de Chypre* (Latrie, 1862) eserinden yararlanıldığı açıkça görülmektedir. Haritada pusula bulunmazken künye bölümünde lejant ve 20 İngiliz mili = 20 deniz mili = 11 cm 1/400.000'e denk gelen çizik ölçek bulunmaktadır. Çerçevesinde D 32°- 35° / K 34°- 36° koordinatlarını içeren dikdörtgen koordinat sistemi kullanılmıştır. Lejantta Türk yönetim sistemi içinde kaymakamlık, kaza, köyler, eski yerleşmeler, yollar ve yükseltiler tanımlanmıştır. Haritanın kuzey bölümünde Albert Gaudry tarafından hazırlanan Kıbrıs jeolojik ve tarım haritaları, güney bölümünde Doğu Akdeniz, Kyrenia (Cerines-Keryneia-Girne), Limasol (Limisso-Lemessos-Limasol), Larnaka (Elisides-Lárnakas-Larnaka), Famagusta (Famagusta-Ammóhostos-Gazimağusa) ve Salamis harabelerini gösteren ayrıntılı şehir haritaları bulunmaktadır. Kıbrıs ise Baffo, Limasol, Kerinia, Lefkosia, Tuzla, Famagusta olmak üzere 6 bölgeye ayrılmıştır. Haritada yerleşmeler, yükseltiler, akarsu ve göller Türkçe ya da Türkçeleşmiş adlarıyla ayrıntılı olarak, Türk yerleşmeleri ise μ simgesiyle verilmiştir. Adanın geneline dağılmış bu köylerden Kukla, Mora, Karpas, Sarama, Kantu, Paşa Çiftlik, Margu, Avdimu, *Çingirli*, Ziyaret, Plesa, Efendiler Çiftliği, Çerkez Çiftliği, Gazi Çiftliği, Artemi, Platani, Elisi, Galatya bazılarıdır. Büyük yerleşme yerleri Lefkosia (Nicosia-Lefkosia-Lefkoşa) ve Famagusta (Famagusta-Ammóhostos-Gazimağusa) kadastral olarak çizilmiştir. Ayrıca Larnaka-Cape S. Andreas (Cap Andrea-Akrotirio Apostóλου Andréa-Zafer Burnu) arasında karadan, Larnaka-Latakia (Lazkiye) arasında denizaltından telgraf hattı bulunduğu harita üzerindeki açıklamalarda yer almaktadır. Haritanın, Kıbrıs'ın yönetiminin İngiltere'ye bırakıldığı 1878 yılı öncesinde hazırlanmış olması, adada Türk varlığı ve yönetimiyle ilgili kesin bilgi sunması açısından önemli bir kaynaktır.

Sonuç

Kıbrıs, Türk egemenliğinin öncesinde Franklar, Latinler ve özellikle Venedikliler için önemli bir ticaret merkeziydi. Frank-Latin egemenliğinden önce ise Mısır, Hitit, Asur, Roma ve Bizans krallıklarına bağlı olan Kıbrıs, Doğu Akdeniz halklarının hammadde kaynağı sağladığı, ticari ve askerî üs olarak kullanılan bir alandı. Adada Frank-Latin egemenliğinin sürdüğü 11-16. yy. arasında hem politik hem de ekonomik amaçla stratejik bir yönetim sergilenirken istikrarın sağlanamaması büyük sorunlar yaratmaktaydı. Kıbrıs'ın 1571 yılında Türkler tarafından alınmasıyla ise önce Karaman, daha sonra Kaptan Paşa eyaletine bağlanan adaya Türkler yerleşmeye başladı. Bu tarih itibarıyla adanın imar ve iskanı için çıkarılan kanunla feodal sistem kaldırılmış, tüm yerli halkına başta dinsel olmak üzere tam bir özgürlük tanınmış, sosyal ve siyasal eşitliğin sağlanması için çalışılmıştır (Osmanlı Kanunnameleri, 1331/1915: 49-112).

Adada antik çağdan 16. yüzyıla kadar çoğunluğu Latin ve Doğu Akdeniz kökenli halkların yerleşik olduğu bilinmektedir. Türklerin adaya yerleşmesiyle nüfus yapısı değişmeye başlamış olmakla birlikte sistematik bir yönetim baskısı olmadığı, *Kıbrıs halklarının* kültür, dil ve dinlerinin devamlılığını koruduğu görülmektedir. Bunun en iyi örnekleri, demografik ve yerleşme yapılarının incelenmesiyle ortaya konulabilir. Kıbrıs'ta antik çağlardan itiba-

ren yerleşmelerin ve şehirlerin gelişimi çizilen haritalara yansımıştır. Bu bağlamda yapılan araştırmada Kıbrıs'a ait tarihsel nitelikte çok sayıda harita belirlenmiştir. Çalışmada yaklaşık 1000 yıllık bir süreçte yer alan seçilmiş haritaların künye bilgileri (yapım yılı, haritacı, bulunduğu eser, basım yeri vb.) ve kaynakçaları ayrıntılı verilerek özellikle yerleşme adları üze-rinden açıklamalarla yönetim yapısı-yerleşim arasında ilişki kurulmaya çalışılmıştır. Haritalar içinde Harita 3-Cezîre Kıbrız (Kıbrıs Adası) 1526 yılında hazırlanmış olması nedeniyle en eski Türkçe harita olarak kabul edilebilir. Harita 7 Cypri Insulae Nova Descript (Kıbrıs Adası Yeni Çizimi) Latince düzenlenmiştir ve çok sayıda yerleşme yerinin verilmesi açısından en ayrıntılı haritadır. Harita 10-Stanford's Map of Cyprus, Kıbrıs'ın yönetiminin İngiltere'ye bırakıldığı 1878 yılında hazırlanmış olması açısından adada Türk varlığı ve yönetimiyle ilgili son kesin bilgiyi sunmaktadır.

Haritalardaki ilgili bilgiler ve özellikle adlandırmalar, Kıbrıs tarihine kaynak oluşturması açısından değerlidir. Birçok coğrafi adlandırmanın günümüz adlarıyla eşleştiği görülmekle birlikte öncelikle Latince olan adların zamanla değişime uğradığı ya da kullanılmadığı için farklılaştığı anlaşılmaktadır. Türkçe adlandırmalar, Osmanlı Devleti'nin bölgeye egemen olmasıyla birlikte uzun bir süreçte yerleşmiştir. Bazı yer adlarının kullanılan adın seslendirilmesine bağlı olarak Türkçeleştirildiği, bazı adlandırmalarda ise sinonimlerinin verildiği görülmektedir.

Üç eski kıtanın arasında Doğu Akdeniz'de tarihsel ve sosyo-kültürel açıdan önemli bir merkez olan Kıbrıs, özellikle kültürel gelişmelere ve değişimlere açık yapısı ile dikkat çekmektedir. Üzerinde yaşayan uygarlıklar ve bu uygarlıkların adada bıraktıkları kültür izleri, Kıbrıs'ta yerleşmelerin yapısını önemli ölçüde etkilemiştir. Geçmişin izlerini taşıyan konak, ev, kütüphane, türbe, cami, han, hamam, çeşme, kilise, manastır, yol, köprü, mezarlık, çarşı ve daha birçok eser tarihin tanıkları olarak Kıbrıs'taki geçmiş uygarlıkların özelliklerini aktarmaktadır. Başta birer ortaçağ kasabası görünümünde olan şehirler, özellikle Türklerin adaya yerleşmesiyle değişmeye başlamış, Latinlerden alınan şehir mirası geliştirilmiştir. Kıbrıs'ın Türkler tarafından alınması öncesinde başlayıp Osmanlı yönetiminde gelişen imarı ve şehirlerin gelişimi de haritalarda görülmektedir. Çeşitli dönemlerde yapılan bu haritalardan topografik yapı, kıyı hattı, tarihsel yapılar (ören ve eski yerleşmeler), kamusal yapılar, yollar ve köprüler, kadastral parçalar ve yerleşme alanlarının zaman içerisinde değişimleri belirlenmektedir. Şehirlerin ilk dönem haritalarında sur içi (surların içinde kalan bölge) olarak tanımlanan kale-şehir özellikleriyle, sonraki dönemlerde ise şehrin gelişmesine bağlı olarak il sınırlarıyla (surların dışında sonradan inşa edilmiş bölge) gösterildiği izlenmektedir. Özellikle Baf, Limasol, Girne, Lefkoşa, Tuzla, Lefke, Gazimağusa, Larnaka, Kukla, Paşa Çiftlik, Efendiler Çiftliği, Çerkez Çiftliği bunlardan bazılarıdır. Adadaki Türklerin yanı sıra Rum, Latin, Ermeni, Arap ve Yahudilerin yaşamında da etkiler yaratmış olan Türk devlet ve yönetim anlayışı, özellikle kültürel yaşamdaki etkinliğiyle de dikkat çekicidir. İncelenen haritalardan ve belgelere yansıyan ifadelerden Kıbrıs'ın büyük yerleşme ve şehirlere sahip olduğu, eyalet içinde özel statüyle yönetildiği ve Türk yönetiminde süreç içinde geliştiği anlaşılmaktadır. Hukuksal, dinsel ve kültürel bakımdan adanın Türk aitliği, tarihsel süreç

içinde yerleşmelerde hizmete sunulan kamu yapıları, altyapı tesisleri, çiftlikler gibi resmi ve özel yapılarda görülmektedir. Sonuç olarak, bu haritalar Kıbrıs'ta Türk varlığının, tarihinin ve kültürel birikiminin birer parçasıdır. Bunlar ve benzeri belgeler üzerinde yapılacak çalışmalar ve elde edilecek bilgilerin yorumlanmasıyla Kıbrıs çalışmalarına farklı katkılar sağlanabilir.

Notlar

- 1 Coğrafi adların diller arasındaki geçişlerinde ve karşılaştırılmasında John-Anthony Cramer, (1832). *A geographical and historical description of Asia Minor with a map, c. 2.*, University of Oxford, Oxford; *Kıbrıs adası Siyasi Haritası*, MSB Harita Genel Müdürlüğü 2021; Ata Atun, (2004) *Kıbrıs'ın 2500 yıllık geçmişinde tarihin derinliklerinde kaybolmuş yer isimleri*, Samtay Vakfı, KKTC kaynaklarından yararlanılmıştır.
- 2 Adanın toplam kıyı uzunluğu, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Kuruluş Anlaşması'nda 821,97 km. olarak belirlenmiştir. *1960 Kıbrıs Cumhuriyeti kuruluş anlaşması*, TBMM Tutanaklar, dönem:1, toplantı:2, sayı:387.
- 3 Piri Reis, (H.932/M.1526?). *Kitâb-ı Bahriye*, İstanbul-Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya 2612, metin v.374b-388a, harita v.388b. Metin yazar tarafından asıl nüshadan sadeleştirilerek aktarılmıştır. Adlandırılmalar asıl nüshada yazıldığı gibidir. Araştırmada belirtilen nüshasının kullanılmasının nedeni bu nüshanın eserin 932/1526 tarihli II. telifi kabul edilmesi, içerik ve nitelik açısından en kapsamlı eser olarak görülmesi ve Sultan I. Süleyman'a sunulduğunun düşünülmesidir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Yasemin Nemlioğlu Koca, (2020). Reading geography: a systematic evaluation on Kitab-ı Bahriye (Book of Navigation) copies. *International Journal of Geography and Geography Education* 42, 504-526.
- 4 Evliya Çelebi'nin belirttiği tarihte Kıbrıs kadısı olan İbrahim Efendi hakkında bir kayıta ulaşılamamıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: İlhami Yurdakul, (2016). Kıbrıs (Lefkoşa) kadılığı ve kadıları (1571-1878). Osmanlı döneminde Kıbrıs sempozyumu bildiri kitabı içinde: (s. 381-408).
- 5 Evliya Çelebi, (17. yy.). *Seyahatnâme*, İstanbul. Metin yazar tarafından *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi seyahatnâmesi* (2003-2011), Yapı Kredi, İstanbul kaynağından aktarılmıştır. Adlandırılmalar kaynakta yazıldığı gibidir.
- 6 Kıbrıs haritası, *Kitab-ı Bahriye*'nin İstanbul-Nuruosmaniye Kütüphanesi-No: 2997, v.179a; İstanbul Deniz Müzesi-No: 987, v.35a; İstanbul Deniz Müzesi-No: 989, v.387b; İstanbul-Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi-Hazine No: 642, v.381b nüshalarında bulunmaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı: Bu makale, orijinal veriler temelinde hazırlanmış özgün bir araştırma makalesidir. Daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olup başka bir yere yayımlanmak üzere gönderilmemiştir. Yazar, araştırma sürecinde etik ilkelere ve kurallara uymuştur.

Yazarların Katkı Düzeyleri: Makale tek yazarlıdır.

Etik Komite Onayı: Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Finansal Destek: Bu araştırma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Bu çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Research and Publication Ethics Statement: This article constitutes an original research paper based on original data. It has neither been published previously nor submitted for publication elsewhere. The author has adhered to ethical principles and guidelines throughout the research process.

Authors' Contributions: The article is authored solely by one individual.

Ethics Committee Approval: Ethical committee approval is not required for this study.

Financial Support: No financial support was obtained for this research.

Conflict of Interest: There are no potential conflicts of interest related to this study.

Kaynakça

- Osmanlı kanunnameleri. (1331/1915). *Milli Tettebbular Mecmuası*. Cilt 1, Matbaa-i Amire, 49-112.
- 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti kuruluş anlaşması. TBMM Tutanaklar. dönem: 1, toplantı: 2, sayı: 387.
- Atun, A. (2004). *Kıbrıs'ın 2500 yıllık geçmişinde tarihin derinliklerinde kaybolmuş yer isimleri*. Samtay vakfı.
- Cramer, J.A. (1832). *Geographical and historical description of Asia Minor with a map*. Vol. 2, University of Oxford.
- Edney, M.H. ve Sponberg Pedley, M. (2020). Cartography in the European enlightenment the history of cartography, *the History of Cartography*. Vol. 4, University of Chicago.
- Evliya Çelebi. (17.yy./2003, 2010, 2011). *Seyahatnâme: günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi seyahatnâmesi*. S.A. Kahraman (Ed.), Cilt 1/1, 2/1, 6/2, 9/1, Yapı Kredi.
- Gürgen, İ. (2017). MÖ. 2. Binyılda Kıbrıs, *Tarihte Kıbrıs*, O. Köse, (Ed.), 1, 13-28. Tabula-Peutingeriana, (01. 05. 2023). <https://www.tabula-peutingeriana.de/>, Ptolemy, C. Tetrabiblos,(01.04.2023).<http://penelope.uchicago.edu/thayer/e/gazetteer/periods/roman/texts/ptolemy/home.html#text>.
- Kıbrıs Adası Siyasi Haritası, MSB Harita Genel Müdürlüğü 2021, (15. 05. 2023). <https://www.harita.gov.tr/uploads/files/products/kibris-adasi-siyasi-haritasi-1556.pdf>.
- KKTC Enformasyon Dairesi, (15. 05. 2023). <https://pio.mfa.gov.ct.tr/cografı-bilgiler>.
- Latrie, L.M. (1862). *Notice sur la construction d'une carte de l'île de Chypre*. A. Lainé et H. Havard.
- Levi, M.A. (1967). *Itineraria picta: contributo allo studio della tabula Peutingeriana*. Bretschneider.
- Maqbul, S.A. (1992). Cartography of Al-Sharif Al-Idrisi. *The History of Cartography*, Vol. 2/1, University of Chicago, 156-174.
- Megalommatis, C. (1994). *Turkish-Greek relations and the Balkans*. Cyprus Foundation.
- Nemlioğlu Koca, Y. (2020). Reading geography: a systematic evaluation on Kitab-ı Bahriye (book of navigation) copies. *International Journal of Geography and Geography Education*, 42, 504-526.
- Okkar, R. (2017). Eski çağlardan Roma dönemine Kıbrıs/Alashiya adasındaki siyasi oluşumlara genel bir bakış. *Tarihte Kıbrıs*. O. Köse, (Ed.), 1,29-39.
- Pelletier, M. (1983). Reviews. *Imago Mundi*, 35, 115-116.
- Piri Reis. (H.927/M.1520?). *Kitâb-ı Bahriye (Hadikat'ül Bahriye)* İstanbul Deniz Müzesi, No: 987.
- Piri Reis. (H.932/M.1526?). *Kitâb-ı Bahriye*. İstanbul Deniz Müzesi, No: 989.
- Piri Reis. (H.932/M.1526?). *Kitâb-ı Bahriye*. İstanbul-Nuruosmaniye Kütüphanesi, No: 2997.
- Piri Reis. (H.932/M.1526?). *Kitâb-ı Bahriye*. İstanbul-Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya 2612.
- Piri Reis. (H.932/M.1526?). *Kitâb-ı Bahriye*. İstanbul-Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi. Hazine 642.
- Ptolemaios, K. (160). *Geografikî Yfigisis*, V/13.
- Koeman, C., Schilder, G., Van Der Krog, P. ve Van Egmond, M. (2007). Commercial cartography and map production in the low countries. *The History of cartography*, Cilt 3, University of Chicago.
- Sparavigna, A.C. (2015). A Venetian book of islands: The isolario of Bartolomeo Da Li Sonetti. *Philica*, 459.
- Strabon. (23/2000). *Geographiká/Geographika-Antik Anadolu Coğrafyası*. (A. Pekman, Çev.) XIV/6. Arkeoloji ve Sanat.
- Şeşen, R. (2000). *Şerif İdrisi*. TDV İslam Ansiklopedisi, 21, 493-495.

- Talbert, R.J.A. (2010). *Rome's world: the Peutinger map reconsidered*. Cambridge University.
- Van Den Broecke, M.P.R. (2009). *Ortelius theatrum orbis terrarum, characteristics and development of a sample of on verso map texts*. Utrecht University Royal Dutch Geographical Society.
- Witcombe, C. (2004). *Copyright in the Renaissance: prints and the privilege in sixteenth-century Venice and Rome*. Brill Academic.
- Yurdakul, İ. (2016). Kıbrıs (Lefkoşa) kadılığı ve kadıları (1571-1878). *Osmanlı döneminde Kıbrıs sempozyumu bildiri kitabı* içinde (s. 381-408).

Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
(This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License).